

Navid No

Journal homepage: <https://nnj.mums.ac.ir/>

Original Article

Investigating educational factors affecting medical students in relation to migration abroad, Mashhad branch in 2023

Ali Aminifar¹ , Zahra Mostafavian^{2*}

1. Medical Student, Innovative Medical Research Center, Faculty of Medicine, Mashhad Medical Sciences, Islamic Azad University, Mashhad, Iran

2. Associate Professor, Department of Community Medicine, Faculty of Medicine, Mashhad Medical Sciences, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

Corresponding author: soofy5@yahoo.com

Received: 12 February 2025; Revised: 14 April 2025; Accepted: 20 February 2025

Abstract

Background and Aims: One of the major challenges of healthcare systems in developing countries is the migration of medical students. Many factors include educational, economic, and social problems influence on this issue. Our study investigates the educational factors which affect the medical students of the Islamic Azad University of Medical Sciences, Mashhad, to migrate abroad.

Materials and Methods: In this cross-sectional study, 173 medical students (levels: Pre-clinical (physiopathology (externs, interns) were included. All data collected by a questionnaire. the data analyzed by SPSS software, version 22.

Results: The average age of the participants is 24.71 years old and 64.2% of them are female, and 63.6% of medical students have close relatives living abroad. Our results revealed that many factors such as "lack of meritocracy in the country's educational systems, outdated curricula in Iran, inadequate educational facilities in Iran, unfair conditions during studies in Iran, discrimination of the residency admissions, better educational and career opportunities of residency in the destination country, and the invalidity of the degree obtained in the destination country upon returning to Iran" were significantly associate with intention to migrate in medical students.

Conclusion: To reduce the intention of medical students to migrate, it is crucial to improve the medical education quality, provide better educational and research facilities. Those involved in develop of educational and research programs should create beneficial conditions for the professional and academic advancement of students within the country.

Keywords: Immigration, education, medical students

Cite this article as: Aminifar A, Mostafavian Z. Investigating educational factors affecting medical students in relation to migration abroad, Mashhad branch in 2023. Navid No, 2025; 27(92):46-56. <https://doi.org/10.22038/nnj.2025.86032.1478>.

E-ISSN: 2645-5927 / P-ISSN: 2645-5919

Copyright: © 2025 by the author.

Open Access: This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Publisher's Note: Mashhad University of Medical Sciences remains neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Mashhad University of
Medical Sciences

نوید نو

Navid No

Journal homepage: <https://nmj.mums.ac.ir/>

کمیته تحقیقات دانشجویی
معاونت پژوهشی و فناوری
دانشگاه علوم پزشکی مشهد

مقاله پژوهشی

بررسی عوامل آموزشی موثر بر تمایل دانشجویان پزشکی نسبت به مهاجرت به خارج از کشور در دانشگاه علوم پزشکی آزاد اسلامی مشهد در سال ۱۴۰۲

علی امینی فر^۱ , سیده زهرا مصطفویان^{۲*}

۱. دانشجوی پزشکی، کمیته تحقیقات، دانشکده پزشکی، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

۲. دانشیار، گروه پزشکی اجتماعی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

پست الکترونیک نویسنده مسئول: soofy5@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۴، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۱/۲۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۰۲

چکیده

مقدمه و هدف: مهاجرت دانشجویان پزشکی یکی از چالش‌های بزرگ نظام‌های آموزشی و بهداشتی در کشورهای در حال توسعه است. این پدیده می‌تواند تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار گیرد. این مطالعه با هدف بررسی عوامل آموزشی مؤثر بر تمایل دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی آزاد اسلامی مشهد به مهاجرت به خارج از کشور انجام شد.

مواد و روش‌ها: در این پژوهش مقطعی-تحلیلی، دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی آزاد مشهد در مقاطع مقدمات بالینی، کارآموزی و کارورزی به روش سهمیه‌ای وارد مطالعه شدند. جهت گردآوری داده‌ها از پرسشنامه‌ای با روایی و پایایی تایید شده (آلفای کرونباخ: ۰/۸۷)، استفاده شد و همچنین اطلاعات جمعیت‌شناسی شرکت‌کنندگان نیز جمع‌آوری شده و با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ تحلیل شدند.

یافته‌ها: ۱۷۳ دانشجوی پزشکی با میانگین سنی ۲۴/۷۱ سال که ۶۴/۲٪ ایشان خانم بودند وارد مطالعه شدند. تحلیل‌ها نشان داد که عواملی همچون نبود شایسته‌سالاری در سیستم‌های آموزش کشور، به روز نبودن برنامه‌های درسی، امکانات آموزشی ناکافی، شرایط ناعادلانه حین تحصیل و وجود تبعیض در پذیرش امتحانات دستیاری کشور، و همچنین شرایط آموزشی و کاری بهتر دوران رزیدنتی در کشور مقصد، و معتبر نبودن مدرک تحصیلی اخذ شده در کشور مقصد پس از بازگشت به ایران با تمایل به مهاجرت ارتباط معنادار ($P < 0.05$) داشتند.

نتیجه‌گیری: در مورد نتایج اصلی مطالعه می‌توان بیان داشت نبود شایسته‌سالاری، به روز نبودن برنامه‌های درسی، امکانات ناکافی آموزشی، و شرایط ناعادلانه حین تحصیل در ایران به عنوان عوامل دافعه و شرایط بهتر آموزشی در کشورهای مقصد به عنوان عامل جذب برای مهاجرت شناخته شدند. برای کاهش تمایل به مهاجرت، ضروری است که فرصت‌های عادلانه برای پیشرفت تحصیلی و علمی ایجاد شود، و زیرساخت‌های آموزشی تقویت شوند.

کلمات کلیدی: مهاجرت، آموزش، دانشجویان پزشکی

مقدمه

مهاجرت افراد از کشورهای در حال توسعه به کشورهای پیشرفته و توسعه یافته مسئله ای رایج است که سالانه اطلاعات مختلفی از تعداد، سن و جنسیت مهاجران منتشر می شود (۱) تعداد زیادی از متخصصان و دانشمندان هنگامی که تشخیص دهند کشور فعلی آنان امکان به فعلیت رساندن توانمندی هایشان را ندارد، برای شکوفایی هرچه بیشتر استعدادهای خود از آن سرزمین مهاجرت می کنند (۱). در بحث مهاجرت نخبگان که یکی از اشکال مهاجرت بین کشورهاست، کیفیت نیروی مهاجر نیز حائز اهمیت است و بنا بر اطلاعات سازمان نظام پزشکی در سال ۱۳۹۸، میزان مهاجرت سالانه پزشکان عمومی حدود ۴۰۰ نفر و پزشکان متخصص بین ۳۰۰ تا ۳۵۰ نفر می باشد (۲، ۳). از دست رفتن و کاهش سرمایه انسانی نظام بهداشت و درمان تهدیدی برای حیات و سلامت کشورهاست و هرچند که مهاجرت در نگاه اول یک انتخاب فردی است، اما مجموعه ای از شرایط اقتصادی و اجتماعی تاثیر بسزایی بر این انتخاب دارد (۴، ۵).

در مطالعه های پیشین جهت بررسی پدیده مهاجرت، معمولاً به عوامل جاذب در کشور مقصد و موارد دافع در کشور مبدا توجه شده است. با نگاهی کلی می توان عواملی چون درآمد پایین، مشکلات اجتماعی-اقتصادی، نبود ثبات سیاسی، نبود فرصت های شغلی و تحصیلی مناسب و همچنین نگرانی های خانوادگی و شخصی را به عنوان رایج ترین علل تداوم مهاجرت در بین متخصصان سلامت برشمرد. در خصوص عوامل موثر می توان بیان کرد که تاثیر شرایط اقتصادی که مشخص کننده آن نرخ بیکاری است نسبت به کمبود ارائه دهندگان مراقبت های بهداشتی در مقصد بر مهاجرت پزشکان بیشتر می باشد (۶، ۷). در ایران علاوه بر همه ی این مسائل، سیستم سلسله مراتبی در مراکز درمانی، کمبود توجه اساتید به دانشجویان، کیفیت نامناسب آموزش و طولانی بودن سال های تحصیل برای یک پزشک متخصص در شرایط بدون درآمد کافی از جمله دیگر مسائل جاری هستند که موجب مهاجرت دانشجویان

سال آخر پزشکی بعد از اتمام تحصیل می شوند (۵). نقش دانشگاه در بین علل متعدد آموزشی ای که در مهاجرت نخبگان دخالت دارند به عنوان محلی که این نخبگان در آن به فعالیت پژوهشی و تحصیلی مشغول بوده اند، بسیار مهم است (۸). هم اکنون، با بررسی ای کوتاه بر عملکرد دانشگاه های کشور درمی یابیم که در انجام مسئولیتشان کارآمد نبوده اند؛ چراکه نه تنها باعث پیشرفت نشده بلکه نمی توانند نیروهای شایسته علمی و فنی خود را حفظ کنند و از سوی دیگر، برای توسعه مهارت ها و دانش های دانشجویان نیز جو مناسبی وجود ندارد؛ بنابراین این افراد برای شکوفاکردن مهارت ها و استعداد های خود در جستجوی فضای مناسب تری خواهند بود (۹). از طرفی افزایش ظرفیت های پزشکی در سال های اخیر، مسبب تحت تأثیر قرار گرفتن کیفیت آموزش و پژوهش است (۱۰). نتایج اعتباربخشی های انجام شده نشان می دهد که رعایت استانداردهای اعتباربخشی دانشگاه ها ی کشور مطلوب نیست هرچند که فرایندهای آموزشی و تحصیلی در دو دهه اخیر اصلاحات قابل تقدیری انجام شده و بازنگری در برنامه های آموزشی در دستور کار قرار گرفته است اما تا انجام صحیح و نهایی شدن این نوآوری ها فاصله وجود دارد (۱۱). همچنین مطالعات بسیاری بیان کرده اند که برای دانشجویان رشته های علوم پزشکی امنیت شغلی در آینده حائز اهمیت است، این امر با به کارگیری صحیح این نیروهای متخصص قابل حل است و میتوان از این طریق با جلوگیری از مهاجرت این افراد، از هدر رفت هزینه های زیادی که به منظور آموزش ایشان صرف می شود، و همچنین هدر رفتن سرمایه های بسیاری از نظر مادی و معنوی در کشور پیشگیری کرد (۱۲، ۱۳).

میل شدید به مهاجرت در میان نسل پزشکان امروزی نگران کننده است زیرا این مساله به معنی از دست رفتن سرمایه انسانی توانمند در حوزه سلامت است. تحقیق و بررسی در خصوص علل و انگیزه های مطرح در تمایل به مهاجرت نخبگان از اولویت های تحقیقاتی هر کشور است تا بتواند با استفاده از نتایج این تحقیقات، به حل این معضل بپردازد. هر چند در زمینه عوامل مؤثر بر مهاجرت نیروی متخصص به خارج از کشور، پژوهش های متعددی صورت گرفته است،

ورود که شامل دانشجویان در مقطع مقدمات بالینی یا مقاطع بالاتر پزشکی مشغول به تحصیل در دانشکده پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد و معیارهای خروج که شامل تکمیل ناقص پرسشنامه ها، اختلالات روان پزشکی شناخته شده بر اساس خود اظهاری دانشجو، انتخاب و پس از توضیح کامل طرح با رضایت آگاهانه وارد طرح شدند. در این مطالعه از پرسشنامه ۱۳ سوالی محقق ساخته طاهر احمدی و همکاران (۸) با عنوان " بررسی عوامل آموزشی دخیل بر تمایل دانشجویان پزشکی نسبت به مهاجرت به خارج از کشور " جهت ارزیابی جمعیت مورد مطالعه استفاده شد که روایی و پایایی آن تایید شده بود (آلفای کرونباخ: ۰/۸۷ و حداقل ضریب نسبی روایی محتوا به منظور ورود گویه در پرسشنامه ی نهایی بر طبق فرمول لاوشه ۰/۵۶) و حجم نمونه نیز با کمک همین مطالعه بر اساس فرمول زیر، با ضریب اطمینان ۹۵٪ و $d = p/4$ و تعداد حداقل ۱۵۶ نفر محاسبه گردید .

$$\frac{Z_{1-\frac{\alpha}{2}} \times P(1-P)}{d^2} = \frac{1.96^2 \times 28.3\% \times 71.7\%}{50.05} = 156$$

کمتر از ۵ بوده است (کوکران) از آزمون دقیق فیشر استفاده شد. جهت بررسی ارتباط بین متغیرها از آنالیز چند متغیره مناسب استفاده شد. نرم افزار مورد استفاده در این پژوهش IBM-SPSS V22 بوده و سطح معنی داری آزمون ها کمتر از ۵٪ در نظر گرفته شده بود.

یافته ها

در این مطالعه در مجموع ۱۷۳ نفر از دانشجویان پزشکی مشغول به تحصیل در واحد علوم پزشکی دانشگاه آزاد مشهد با میانگین معدل ۱۶/۳۲ (۱۹-۱۴) وارد مطالعه شدند. میانگین سنی شرکت کنندگان مطالعه ۲۴/۷۱±۳/۰۹۳ سال بوده که جوان ترین فرد شرکت کننده ۲۰ سال و مسن ترین فرد شرکت کننده ۳۵ سال سن داشت (میانگین سنی شرکت کنندگان: ۲۴/۷۱). سایر اطلاعات دموگرافیک شرکت کنندگان شامل توزیع جنسیت، مقطع تحصیلی، حضور وابسته نزدیک در خارج از کشور،

اما به جهت آثار و پیامدهای قابل ملاحظه ای که این پدیده به همراه دارد و با توجه به شدت یافتن این موضوع در بین پزشکان جوان ایرانی که بخشی از سرمایه کشور هستند مطالعه مجدد آن همچنان حائز اهمیت است. از این رو، مطالعه حاضر با هدف بررسی دیدگاه ها و تجربیات دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی آزاد مشهد درباره ی مهاجرت به خارج از کشور انجام شد.

روش کار

این مطالعه مقطعی با روش نمونه گیری در دسترس، بر روی دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی آزاد اسلامی واحد مشهد در سال ۱۴۰۲ انجام گرفت. دانشجویان هر یک از مقاطع تحصیلی مقدمات بالینی، کارآموزی، و کارورزی به روش سهمیه ای و بر اساس حجم نمونه محاسبه شده، وارد مطالعه شدند. شرکت کنندگان با توجه به معیار

همچنین یک چک لیست ۱۰ موردی شامل سن، جنسیت، وضعیت تاهل، حضور وابسته نزدیک در خارج از کشور، تسلط بر زبان خارجی، معدل نمرات، احتمال موفقیت در مهاجرت از نظر دانشجو، مقطع تحصیلی، میزان رضایت از درآمد خانواده، میزان تمایل به مهاجرت به خارج از کشور همراه پرسشنامه ها به صورت گویگل فرم در اختیار دانشجویان قرار گرفت و با رضایت آگاهانه هر پرسشنامه توسط هر فرد تکمیل شد.

در تجزیه و تحلیل داده ها ابتدا نرمال بودن داده ها با استفاده از آزمون یک نمره ای کلموگروف-اسمیرنف با اصطلاح لی لی فرس مورد بررسی قرار گرفت که با تایید نرمال بودن از روش پارامتری مناسب مانند آزمون استیودنت و ANOVA استفاده شد و در صورت نرمال نبودن از آزمون من ویتنی و کروسکال والیس استفاده شد. در تحلیل داده های با مقیاس اسمی از آزمون کای دو و در مواردی که بیش از ۲۰٪ فراوانی های مورد انتظار جدول

تسلط بر زبان خارجی، احتمال موفقیت در مهاجرت از نظر دانشجوی، مقطع تحصیلی، میزان رضایت از درآمد و میزان تمایل به مهاجرت در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱. اطلاعات دموگرافیک شرکت کنندگان

متغیر	تعداد	درصد
جنس		
زن	۱۱۱	۶۴/۲
مرد	۶۲	۳۵/۸
مقطع تحصیلی		
فیزیوپاتولوژی	۵۵	۳۱/۸
کارآموزی	۵۰	۲۸/۹
کارورزی	۶۸	۳۹/۳
وضعیت تاهل		
مجرد	۱۳۴	۷۷/۵
متاهل	۳۷	۲۱/۴
جداشده	۲	۱/۲
حضور وابسته نزدیک در خارج از کشور		
وجود	۱۱۰	۶۳/۶
نبود وجود	۶۳	۳۶/۴
میزان تسلط بر زبان خارجی		
زبان انگلیسی	۱۳۱	۷۵/۷
زبان عربی	۲	۱/۲
زبان فرانسوی	۱	۰/۶
هیچ یک از زبان های خارجی	۳۸	۲۲
سایر	۱	۰/۶
میزان رضایت از درآمد		
بسیار راضی	۱۲	۶/۹
راضی	۶۲	۳۵/۸
متوسط	۸۲	۴۷/۴
ناراضی	۱۴	۸/۱
بسیار ناراضی	۳	۱/۷
میزان تمایل به مهاجرت		
بسیار زیاد	۴۱	۲۳/۷
زیاد	۳۷	۲۱/۴
متوسط	۵۷	۳۲/۹
کم	۲۶	۱۵
بسیار کم	۱۲	۶/۹
احتمال موفقیت در مهاجرت		
بسیار زیاد	۲۴	۱۳/۹
زیاد	۵۹	۳۴/۱

متوسط	۷۵	۴۳/۴
کم	۱۲	۶/۹
بسیار کم	۳	۱/۷

در جدول شماره ۲ توزیع نمرات سوالات پرسشنامه "عوامل آموزشی موثر بر مهاجرت" نمایش داده شده است.

جدول ۲. توزیع نمرات سوالات پرسشنامه عوامل آموزشی موثر بر مهاجرت

سوال پرسشنامه	کمترین	بیشترین	میانگین	انحراف معیار
نبود شایسته سالاری در سیستم های آموزش کشور	۱	۵	۴/۲۷	۰/۸۲۰
اهمیت ندادن به رشد و ارتقاء عملکرد تحصیلی افراد در ایران	۱	۵	۴/۲۴	۰/۸۶۷
به روز نبودن برنامه های درسی در ایران	۱	۵	۳/۷۶	۱/۰۱۵
امکانات آموزشی ناکافی در ایران	۲	۵	۴/۱۶	۰/۹۱۳
شرایط ناعادلانه حین تحصیل در ایران	۲	۵	۴/۳۶	۰/۸۸۲
وجود تبعیض در پذیرش امتحانات دستیاری کشور	۱	۵	۴/۳۲	۰/۸۳۵
شرایط آموزشی و کاری بهتر دوران رزیدنتی در کشور مقصد	۲	۵	۴/۴۲	۰/۷۷۸
بالا بودن هزینه تحصیل در دانشگاه های خارج از کشور	۱	۵	۲/۵۸	۰/۹۵۹
دشواری فرایند کسب پذیرش از دانشگاه های خارج از کشور	۱	۵	۲/۳۵	۰/۸۹۳
زمان بر بودن فرایند کسب پذیرش و ادامه تحصیل در دانشگاه مقصد	۱	۵	۲/۳۶	۰/۹۰۸
الزام به قبولی در آزمون های دشوار جهت اخذ پذیرش	۱	۵	۲/۲۴	۰/۹۱۹
نبود پذیرش مدرک تحصیلی فعلی در کشور مقصد	۱	۵	۲/۱۵	۰/۹۷۷
معتبر نبودن مدرک تحصیلی اخذ شده در کشور مقصد پس از بازگشت به ایران	۱	۵	۲/۶۴	۱/۱۷۱

در این پرسشنامه برای کمترین اهمیت و تاثیر در مهاجرت عدد ۱ و برای بیشترین اهمیت و تاثیر عدد ۵ در نظر گرفته شده است. همانطور که در جدول مذکور نمایش داده شده است کمترین میانگین مرتبط با عوامل آموزشی به "عدم پذیرش مدرک تحصیلی فعلی در کشور مقصد" با عدد ۲/۱۵ و بیشترین میانگین به "شرایط آموزشی و کاری بهتر دوران رزیدنتی در کشور مقصد" با عدد ۴/۴۲ تعلق می گیرد. ارتباط نمرات هر سوال و تمایل به مهاجرت در جدول ۳ با جزئیات نشان داده شده است.

جدول ۳. همبستگی بین گویه های آموزشی و میزان تمایل به مهاجرت

سوال	ضریب همبستگی	P-value
۱) نبود شایسته سالاری در سیستم های آموزش کشور	۰/۱۸۷**	۰/۰۱۴
۲) اهمیت ندادن به رشد و ارتقاء عملکرد تحصیلی افراد در ایران	۰/۰۳۲	۰/۶۸۰
۳) به روز نبودن برنامه های درسی در ایران	۰/۲۴۰**	<۰/۰۰۱
۴) امکانات آموزشی ناکافی در ایران	۰/۲۸۰**	<۰/۰۰۱
۵) شرایط ناعادلانه حین تحصیل در ایران	۰/۲۷۸**	<۰/۰۰۱
۶) وجود تبعیض در پذیرش امتحانات دستیاری کشور	۰/۲۳۲**	۰/۰۰۲
۷) شرایط آموزشی و کاری بهتر دوران رزیدنتی در کشور مقصد	۰/۳۵۰**	<۰/۰۰۱
۸) بالا بودن هزینه تحصیل در دانشگاه های خارج از کشور	-۰/۰۴۸	۰/۵۳۴
۹) دشواری فرآیند کسب پذیرش از دانشگاه های خارج از کشور	۰/۰۶۹	۰/۳۶۵
۱۰) زمان بر بودن فرآیند کسب پذیرش و ادامه تحصیل در دانشگاه مقصد	-۰/۱۲۷	۰/۰۹۵
۱۱) الزام به قبولی در آزمون های دشوار جهت اخذ پذیرش	-۰/۰۱۷	۰/۸۲۹
۱۲) نبود پذیرش مدرک تحصیلی فعلی در کشور مقصد	۰/۰۱۰	۰/۹۰۱
۱۳) معتبر نبودن مدرک تحصیلی اخذ شده در کشور مقصد پس از بازگشت به ایران	-۰/۲۴۵**	۰/۰۰۱

** به منزله ی معنی داری گویه موردنظر می باشد.

بحث

نظر به نبود داده های مستند در مورد مهاجرت دانشجویان پزشکی در ایران به خصوص در دانشگاه آزاد علوم پزشکی مشهد، مطالعه حاضر برای شناسایی عوامل آموزشی مؤثر انجام گرفت. این مطالعه گرایش به مهاجرت را به صورت یک مقیاس از یک تا پنج مورد بررسی قرار داد، برخلاف بسیاری از دیگر مطالعات که گرایش به مهاجرت را به صورت بله یا خیر (تمایل و نبود تمایل) مورد پرسش قرار داده اند. طبق یافته های این مطالعه، تمایل دانشجویان پزشکی به مهاجرت متوسط و زیاد است که با نتایج سایر مطالعات در مورد مهاجرت نخبگان در ایران و برخی از کشورهای دیگر مطابقت دارد. طبق نتایج مطالعه اسدی و همکاران در سال

همبستگی بین گویه های آموزشی و میزان تمایل به مهاجرت در مولفه های: نبود شایسته سالاری در سیستم های آموزش کشور ($P\text{-value}=0/014$)، به روز نبودن برنامه های درسی در ایران ($P\text{-value}=0/001$)، امکانات آموزشی ناکافی در ایران ($P\text{-value}<0/001$)، شرایط ناعادلانه حین تحصیل در ایران ($P\text{-value}<0/001$)، وجود تبعیض در پذیرش امتحانات دستیاری کشور ($P\text{-value}=0/002$)، شرایط آموزشی و کاری بهتر دوران رزیدنتی در کشور مقصد ($P\text{-value}<0/001$)، معتبر نبودن مدرک تحصیلی اخذ شده در کشور مقصد پس از بازگشت به ایران ($P\text{-value}=0/001$)، معنی دار بوده است.

شده است، نشان داده شده است که مواردی از جمله نبود شایسته‌سالاری در سیستم‌های آموزشی، به‌روز نبودن برنامه‌های درسی در ایران، امکانات آموزشی ناکافی در ایران، و شرایط ناعادلانه حین تحصیل در ایران بر تمایل دانشجویان پزشکی بر مهاجرت موثر می‌باشند.

در کشور ما مسئله‌ی برخورد ساختار نظام اجتماعی و برنامه ریزی سازمانی و نوع مواجهه با گروه پزشکان است که سبب شده است تا پزشکانی که در نظام آموزش عالی کشور درس خوانده‌اند و هزینه‌های زیادی برای آموزش این گروه از جامعه استفاده شده است، از یکسو، در حال جدا شدن از حرفه و شغل مرتبط با تحصیلاتشان هستند و از طرف دیگر، مهاجرت ایشان باعث از بین رفتن بودجه‌ها و منابع فراوانی شده است که قبلاً در زمینه آموزش عالی هزینه شده است (۳، ۲۱). طبق مطالعات پیشین مسائل آموزشی و تحصیلی در کشور ما و بسیاری از کشورها شامل: کمبود بودجه و تسهیلات مورد نیاز برای پژوهش و آموزش، کمبود وسایل و نیازمندی‌های پژوهشی و آموزشی، نبود امکانات ادامه تحصیل در سطوح بالاتر و تخصصی، دسترسی کم به منابع علمی جهانی معتبر و مهم، پایین بودن سطح علمی دانشگاه‌ها و اساتید و به‌روز نبودن آنها، محدودیت ارتباط با جامعه پزشکی در دنیا، سهمیه‌های پذیرشی متعدد، تغییر سریع و نابه‌جا قوانین تصویب شده که مسبب اختلال در نظم در سیستم آموزشی است، ایجاد مشکل جهت دعوت از اساتید خارجی، نبود بعضی از رشته‌های تخصصی و تحصیلی و از همه مهم‌تر تناقض میان دانسته‌ها و تعلیمات داده شده با آنچه جامعه از متخصصان انتظار دارند (۶، ۲۱، ۲۲).

برخلاف نتایج مطالعه‌های مذکور، یافته‌های مطالعه ما ارتباط معنی‌داری را بین اهمیت ندادن به رشد و ارتقاء عملکرد تحصیلی افراد در ایران، بالا بودن هزینه تحصیل در دانشگاه‌های خارج از کشور، دشواری فرآیند کسب پذیرش از دانشگاه‌های خارج از کشور، الزام به قبولی در آزمون‌های دشوار جهت اخذ پذیرش، و عدم پذیرش مدرک تحصیلی فعلی در کشور مقصد نشان نداد.

ادامه تحصیل در شرایط نامناسب بخصوص وضعیت دستیاران تخصصی، از جمله علت‌هایی است که پزشکان را

۱۳۹۴، تمایل به مهاجرت در میان کارکنان پزشکی در ایران ۵۴/۷۷٪ است. علالدینی و همکاران تمایل پزشکان ایرانی به مهاجرت را ۵۳/۳٪ گزارش کرده‌اند (۱۴). در مطالعات مختلفی که در پاکستان انجام گرفته است، تمایل دانشجویان پزشکی به مهاجرت در این کشور بین ۵۴٪ تا ۹۵٪ گزارش شده است (۱۵، ۱۶). از آنجا که پیش‌بینی می‌شود ایران تا سال ۲۰۳۰ با کمبود پزشک مواجه شود، این تمایل بالای مهاجرت نگرانی‌هایی را ایجاد کرده است (۱۷).

عوامل بسیاری بر مهاجرت پزشکان موثر است، نه تنها ساختار سیاسی-اقتصادی بلکه مواردی چون سیستم آموزش پزشکی و مشکلات نظام بهداشت و درمان می‌باشد تاثیرگذارند (۵). دوباس-یاکوبچیک و همکاران در سال ۱۳۹۸ دلایل مهاجرت پزشکان را در سه بیمارستان دانشگاهی لهستان بررسی کردند، نتایج مطالعه آنها نشان داد که دلایل موثر بر قصد مهاجرت این افراد شامل شرایط کاری مطلوب‌تر در کشور مقصد، درآمد بیشتر، وجود تعادل بین کار و زندگی، فرصت‌های آموزشی بیشتر برون مرزی و مشکلات ناشی از محیط کاری پر استرس فعلی می‌باشد (۱۸)، همراستا با این نتایج، مطالعه حاضر نیز بیانگر این مطلب است که شرایط بهتر آموزشی و کاری دوران تخصص در کشور مقصد به‌طور معناداری از علل تمایل به مهاجرت در دانشجویان است. همچنین مطالعه‌ال‌میدا و همکاران در کارائیب در سال ۱۳۹۸، مهاجرت در این منطقه را مورد بررسی قرار دادند و یافته‌های ایشان حاکی از پنج علت مهم در مهاجرت فعالان حوزه سلامت بود، که می‌توان به شرایط شغلی مطلوب، فرصت‌های مالی-اقتصادی سودمند، سیستم تحصیلی-آموزشی بهتر اشاره کرد (۱۹). مطالعه آپوستو و همکاران در سال ۱۳۹۸ در رومانی به عوامل سوق دهنده پزشکان به سوی مهاجرت پرداخته است، این مطالعه بیان می‌کند که علل اصلی که مهاجرت در بین پزشکان، تولید ناخالص ملی و درآمدهای پرداخت شده به کارکنان حوزه بهداشت و سلامت است (۲۰). همچون مطالعات ذکر شده، در مطالعه حاضر که در آن به بررسی عوامل آموزشی موثر بر تمایل دانشجویان پزشکی نسبت به مهاجرت به خارج از کشور در دانشجویان پزشکی پرداخته

بودن هزینه تحصیل در دانشگاه های خارج از کشور، دشواری فرآیند کسب پذیرش از دانشگاه های خارج از کشور، زمان بر بودن فرآیند کسب پذیرش و ادامه تحصیل در دانشگاه مقصد، الزام به قبولی در آزمون های دشوار جهت اخذ پذیرش، عدم پذیرش مدرک تحصیلی فعلی در کشور مقصد مانع مهاجرت دانشجویان پزشکی نشده و این افراد همچنان به خروج از کشور فکر می کنند.

مطالعه حاضر بر روی جامعه نمونه جدید در سه مقطع تحصیلی پزشکی انجام گرفته است، همچنین پرسشنامه آنلاین که گرایش به مهاجرت را به صورت یک مقیاس از یک تا پنج مورد بررسی قرار داده است، از دیگر نقاط قوت این کار می باشد. مطالعه حاضر محدودیت هایی نیز داشته است که از جمله می توان به جامعه آماری تحقیق محدود به دانشجویان پزشکی دانشگاه آزاد مشهد اشاره کرد و بنابراین نتایج آن ممکن است برای دانشجویان سایر دانشگاه ها یا رشته های پزشکی عمومی سازی نشود. علاوه بر این، استفاده از پرسشنامه به عنوان ابزار گردآوری داده ها می تواند تحت تأثیر سوگیری پاسخ دهی قرار گیرد، به ویژه در موضوعاتی که حساسیت بیشتری دارند. همچنین، تأثیر عوامل فرهنگی و منطقه ای به طور جداگانه بررسی نشده است، در حالی که این عوامل می توانند نقش بسزایی در تمایل به مهاجرت داشته باشند. از طرفی، در این پژوهش بیشتر بر عوامل دافعه در کشور مبدا تمرکز شده است و عوامل جذب در کشورهای مقصد به طور دقیق بررسی نشده است. همچنین، تأثیرات روان شناختی نظیر ترس از آینده، استرس یا امید به زندگی بهتر در تحلیل ها در نظر گرفته نشده اند. نهایتاً، این تحقیق مقطعی بوده و تغییرات تمایل به مهاجرت در طول زمان بررسی نشده است.

در آینده نیاز به مطالعاتی جامع تر به لحاظ بررسی مولفه های موثر فرهنگی و اخلاقی در امر مهاجرت می باشد، همینطور بررسی نظرات دانشجویان پزشکی در نحوه ایجاد تغییرات مثبت شغلی و آموزشی برای پیشگیری از مهاجرت نواغ می تواند در دستور کار قرار گیرد. همچنین پیشنهاد می شود این مطالعات با بررسی تعداد بیشتری از دانشجویان در دانشگاه های مختلف انجام گیرد.

پس از پایان دوره پزشکی عمومی، از شروع تحصیلات تخصصی در ایران منصرف کرده و آنها را به سمت مهاجرت سوق میدهد. کیفیت پایین آموزش دوره دستیاری، طولانی بودن ساعات کار، تعدد شیفت ها، درآمد کم، و رفتار ناشایست برخی اساتید از عللی است که شرایط ادامه تحصیل در ایران را سخت می کند (۵، ۲۳، ۲۴). طبق نظر سیمین کاظمی در مطالعه ای که در سال ۱۴۰۰ انجام داد، سیستم آموزشی در ایران با پرورش تک بعدی دانشجویان و محصور کردن این افراد در مراکز درمانی و آموزشی، موجب از خودگسستگی و ممانعت از رشد و تعالی فارغ التحصیلان پزشکی می شود. پزشک از خود بیگانه که در تمام طول تحصیل فقط در بیمارستان حضور دارد، از جامعه جدا شده و نه تنها احساس تعلق نمی کند که با دور شدن از آمل و آرزوهایش، نجات خود را از وضعیتی که در آن است اولویت قرار داده و راه نجات را در مهاجرت می یابد (۵). همچون مطالعات ذکر شده، در مطالعه حاضر که در آن به بررسی عوامل آموزشی موثر بر تمایل دانشجویان پزشکی نسبت به مهاجرت به خارج از کشور در دانشجویان پزشکی پرداخته شده است، بیان شده است که مواردی همچون شرایط ناعادلانه حین تحصیل در ایران، وجود تبعیض در پذیرش امتحانات دستیاری، و شرایط بهتر آموزشی و کاری دوران تخصص در کشور مقصد به طور معناداری از علل تمایل به مهاجرت در دانشجویان بود.

به طور کلی باتوجه به نتایج این مطالعه می توان پیشنهاد کرد که بازنگری در نظام آموزش پزشکی می توان تدابیری برای کند کردن جریان مهاجرت پزشکان در نظر گرفته شود. به طورمثال استفاده از منابع به روز آموزشی و تغییر روش های قدیمی آموزش، بهبود شرایط کاری دوران کارآموزی و کارورزی ازجمله تدبیر شیفت هایی بیشتر با هدف آموزش نه با هدف جبران کمبود نیروی کار بیمارستان، اصلاح روابط بین دانشجویان و اساتید، نظارت بر حضور و تعهد به انجام وظایف اساتید و دانشجویان، جلوگیری از تحمیل شیفت های طولانی، حق استفاده از مرخصی ماهانه و پیش بینی ساز و کاری برای نظارت بر آموزش پزشکی از جمله عوامل مهم در کاهش روند مهاجرت می باشد. این مطالعه همچنین نشان داد که بالا

نتیجه گیری

تشکر و قدردانی

باتشکر از معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی آزاد اسلامی واحد مشهد که در انجام این پژوهش ما را یاری نمودند.

نتایج این مطالعه نشان داد که عوامل آموزشی، ساختاری نقش مهمی در تمایل دانشجویان پزشکی به مهاجرت دارند. عواملی نظیر نبود شایسته سالاری، به روز نبود برنامه های درسی، امکانات ناکافی آموزشی، و شرایط ناعادلانه حین تحصیل در ایران به عنوان عوامل دافعه شناسایی شدند. همچنین، شرایط بهتر آموزشی در کشورهای مقصد به عنوان عوامل جذب قوی برای مهاجرت مطرح شدند. برای کاهش تمایل به مهاجرت، ضروری است که کیفیت آموزش پزشکی در کشور ارتقا یابد، فرصت های عادلانه برای پیشرفت تحصیلی ایجاد شود، و زیرساخت های آموزشی و پژوهشی تقویت شوند. علاوه بر این، توجه به نیازهای دانشجویان پزشکی و کاهش تبعیض های آموزشی می تواند گام موثری در جلوگیری از خروج نیروی انسانی متخصص باشد. سیاست گذاران باید برنامه هایی تدوین کنند که ضمن کاهش عوامل دافعه داخلی، با ارائه فرصت های علمی مناسب، دانشجویان را به ماندن و فعالیت در کشور ترغیب کنند.

حمایت مالی

این پژوهش توسط معاونت پژوهشی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی آزاد اسلامی مشهد حمایت شده است.

ملاحظات اخلاقی

کد اخلاق این پژوهش به شماره IR.IAU.MSHD.REC.1402.012 اخذ شده است.

تضاد منافع

نویسندگان این مطالعه هیچ تضاد منافی را گزارش نکرده اند.

مراجع

- [1] Gray T. Publish and F1Salimi, K., Studying the degree of Tehran university student's tendency to educational migration and factors affecting it. Faculty of Literature and Humanities. 2019, Dissertation for the MA of Social Science Research, University of Kharazmi....
- [2] Javaheri, F. and S. Serajzadeh, Leaving Behind The Home: A Study On The Attitudes Of University Students Towards Migration To Foreign Countries. 2006.
- [3] Medical System Organization [MSO]: www. asriran.com; 2019
- [4] Afzal, S., I. Masroor, and G. Shafqat, Migration of health workers: a challenge for health care system. Journal of the College of Physicians and Surgeons Pakistan, 2012. 22[9]: p. 586.
- [5] Kazemi, S., Why do physicians migrate? Views and experiences of medical interns. Journal of Population Association of Iran, 2022. 17(33): p. 335-363.
- [6] Hajian, S., et al., Factors influencing the migration intention of health professionals in low-and-middle income countries: Critical review with a theoretical model. Journal of Contemporary Medical Sciences, 2020. (6) 6
- [7] Adovor, E., et al., Medical brain drain: how many, where and why Journal of Health Economics, 2021. 76: p. 102409.
- [8] Taherahmadi, M., et al., Iranian medical students' tendency to migrate and its associated factors. BMC Med Educ, 2023. 23(1): p. 232.
- [9] Bolandemat K, Mohammadi SH. Why elites refrain from migration: representation of academic identity. Strateji-ye Farhang Journal. 2015;8(31):127-53. (in Persian)
- [10] Gandomkar, R., et al., Developing and validating a national set of standards for undergraduate medical education using the WFME framework: the experience of an accreditation system in Iran. BMC Medical Education, 2023. 23(1): p. 379.

- [11] Mohassesi, T., et al. Examining factors influencing accreditation decisions. in The Ottawa Conference on Medical Education. 2022 Aug. 2022.
- [12] Emami Razavi, S.H., et al., Challenges of physicians working long in deprived areas in Iran. Payavard Salamat, 2021. 15(3): p. 224-234.
- [13] Alizadeh, S., A. Namazi, And M. Sigarchian, The Midwifery Students' opinion About Their Professional Future. 2014.
- [14] Asadi, H., et al. ,Factors influencing the migration of Iranian healthcare professionals: A qualitative study. PLoS One, 2018. 13 (6): p. e0199613.
- [15] Hossain, N., et al., Physicians' migration: perceptions of Pakistani medical students. J Coll Physicians Surg Pak, 2016. 26 (8): p. 696-701.
- [16] Sheikh, A., et al., Physician migration at its roots: a study on the factors contributing towards a career choice abroad among students at a medical school in Pakistan. Globalization and health, 2012. 8: p. 1-11.
- [17] Shahraki, M. and S. Ghaderi, Projecting the shortages and surpluses of general practitioners in Iran. 2021.
- [18] Dubas-Jakóbczyk, K., et al., Exploring satisfaction and migration intentions of physicians in three university hospitals in Poland. International Journal of Environmental Research and Public Health, 2020. 17(1): p. 43.
- [19] Almeida, G., Health Workers Perception and Migration in the Caribbean Region. Department of Health System and Services (HSS), Pan American Health Organization/Regional Office of the World Health Organization, 2019.
- [20] Apostu, S.-A., V. Vasile, and R. Chivu, The analysis of push factors in case of physicians migration from Romania. LUMEN Proceedings, 2020. 14: p. 467-482.
- [21] Vadahaier A, Eshraqi A. Tendency toward migration abroad in the Iranian medical community: a qualitative study. Journal of Research and Planning in Higher Education. 2023;25(2):23-42. [in Persian]
- [22] Asadi, H., et al., Factors affecting intent to immigration among Iranian health workers in 2016. Electronic physician, 2017. 9(6): p. 4669.
- [23] Bagheri Lankarani ,K., A. Kalateh Sadati, and S. Ghahramani, Reason for General Practitioners' Reluctance to Pursue Residency Programs in Iran: A Grounded Theory. Iranian Journal of Culture and Health Promotion, 2022. 5(4): p. 567-573.
- [24] Ghahramani, S., et al., Factors contributing to the burnout of the faculties of a medical university in Iran: A cross-sectional study. Brain and Behavior, 2024. 14(1): p. e3384.